

Савченко А. Г.,

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри макроекономіки та державного управління
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана,

Соломенко С. М.,

асистент кафедри макроекономіки та державного управління
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

БЮДЖЕТ ПОВНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ ТА ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА

Здійснено спробу застосування бюджету повної зайнятості для аналізу фіскальної політики в Україні. Для цього обчислюється структурний дефіцит, на базі якого оцінюється вплив фіскальної політики на економіку з метою забезпечення повної зайнятості.

An attempt is made to apply full-employment budget for analysis of fiscal policy in Ukraine. On the basis of the structural deficit calculation the fiscal policy influence on the economy for securing full employment is estimated.

Згідно з Бюджетним кодексом України державний бюджет — це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються державою. Зрозуміло, що такий план має бути не пасивним відображенням фінансових процесів, а активним інструментом фіскальної (бюджетно-податкової) політики. Від того, як держава використовує цей інструмент, залежить, з одного боку, стан державного бюджету, з другого — ефективність впливу фіскальної політики на економіку.

На стан державного бюджету, як відомо, впливає два чинники: дискреційні (шлеспрямовані) заходи фіскальної політики й циклічні коливання в економіці. Наприклад, стимулювальна фіскальна політика, збільшуючи бюджетні видатки та/або знижуючи податки, може спрямовувати бюджет до дефіциту. Та аналогічні наслідки виникають й під час циклічного падіння виробництва, у процесі якого відбувається автоматичне скорочення податкових надходжень, які є основним компонентом бюджетних доходів. Стримувальна фіскальна політика, яка застосовується в умовах інфляційного зростання виробництва, викликає протилежні наслідки. З метою розмежування впливу на державний бюджет фіскальної політики й циклічних коливань в економіці при аналізі його стану розрізняють фактичний та структурний дефіцити.

Фактичний дефіцит — це дефіцит фактичного бюджету, який відображає справжнє співвідношення між його доходами й видатками. Так, 2005 року доходи державного бюджету України становили 105330 млн грн, а видатки — 113276 млн грн. Звідси його дефіцит становив 7946 млн грн, або 1,9 % до валового внутрішньо-

го продукту (ВВП). Структурний дефіцит є категорією бюджету повної зайнятості, в якому доходи й видатки визначаються на базі припущення, що економіка функціонує за параметрами повної зайнятості, тобто коли безробіття дорівнює природному рівню, а обсяг виробництва — потенційному ВВП. Фактичний дефіцит відрізняється від структурного дефіциту на величину втрат, які несе державний бюджет в умовах неповної зайнятості, тобто коли виникає розрив між фактичним і потенційним ВВП. Ці втрати відображає циклічний дефіцит (BDc). Він обчислюється як різниця між фактичним дефіцитом (BD) і структурним дефіцитом (BDS):

$$BDc = BD - BDS.$$

Для оцінки фіscalальної політики вирішальне значення має структурний дефіцит. Та до цього часу дослідженням структурного дефіциту державного бюджету України вітчизняними економістами не приділялося уваги. Це зумовлено складністю проблем, пов'язаних з обчисленням природного рівня безробіття та потенційного ВВП, які лежать в основі структурного дефіциту. У цій статті пропонується авторський підхід до розв'язання цих проблем і, виходячи з цього, обґрунтовується методика обчислення структурного дефіциту та його використання для оцінки фіiscalальної політики в Україні. Структурний дефіцит — це різниця між доходами й видатками державного бюджету за припущення, що економіка перебуває в умовах повної зайнятості. Виразимо його величину за такою формулою:

$$BDS = BI + (Yp - Y) \cdot t - BE,$$

де BDS — структурний дефіцит; Yp — потенційний ВВП; Y — ВВП у фактичних цінах; BE — бюджетні видатки; t — гранична податкова ставка; BI — бюджетні доходи; $(Yp - Y)$ — втрати ВВП від циклічного безробіття.

Наведена формула потребує пояснень. Головним її елементом є добуток $(Yp - Y) \cdot t$, який показує, на скільки можуть збільшитися податкові надходження до бюджету і бюджетні доходи загалом у разі зростання фактичного ВВП до потенційного рівня. Це пояснюється автоматичною залежністю податкових надходжень від ВВП, який на макрорівні приймається за інтегральну податкову базу. Якщо фактичний ВВП зростає до рівня потенційного ВВП, то внаслідок цього автоматично зростають податкові надходження за незмінних податкових ставок.

Особливістю методики обчислення структурного дефіциту є те, що вона враховує лише такі зміни в державному бюджеті, які відбуваються автоматично внаслідок зміни ВВП як податкової бази. Це означає, що ті елементи державного бюджету, які регулюються дискреційно, тобто на основі рішень уряду й парламенту, приймаються на незмінному рівні. Звичайно, що внаслідок зростання ВВП може змінюватися величина певних трансфертних платежів, які отримує від держави приватний сектор економіки: обсяг пенсій, виплат по безробіттю та різних видів допомоги. Та в Україні джерелом таких платежів є не державний бюджет, а позабюджетні фонди. При цьому можливі відрахування з бюджету до цих фондів з метою усунення їх дефіциту здійснюються не автоматично, а дискреційно.

Щоб визначити залежність зростання податкових надходжень до державного бюджету від зростання ВВП, обчислюється гранична податкова ставка, яка показує, на скільки грошових одиниць зростають податкові надходження при збільшенні сукупного доходу у формі ВВП на одну грошову одиницю:

$$t = \Delta T / \Delta Y,$$

де t — гранична податкова ставка; T — податкові надходження за рік, млн грн; Y — фактичний ВВП за рік, млн грн; знак Δ означає зміну відповідних показників протягом досліджуваного року.

Наприклад, 2005 року податкові надходження до державного бюджету України зросли порівняно з 2004 роком на 29622 млн грн (74476 — 44854), а ВВП у фактичних цінах збільшився за цей же період на 79628 млн грн (424741 — 345113). Звідси гранична податкова ставка у 2005 році визначається таким чином:

$$t = 29622 / 79628 = 0,37.$$

Ta найбільшою проблемою формули структурного дефіциту є визначення втрат ВВП від циклічного безробіття. В основі їх обчислення лежить природний рівень безробіття, який є не безпосереднім предметом статистичних спостережень, а визначається на базі спеціальних емпіричних досліджень. Макроекономічна наука пропонує кілька методів обчислення природного рівня безробіття.

Найпростіший метод передбачає, що природний рівень безробіття можна обчислювати на базі тренду економічної динаміки, який проявляється через тривалий період (не менше 10 років) і згладжує циклічні коливання фактичного рівня безробіття. Щоб обчислити природний рівень безробіття у такий спосіб, українська економіка має пройти шлях як мінімум у два економічних цикли. На сьогодні таких умов в Україні нема.

Г. Манків пропонує виходити з того, що природний рівень безробіття — це такий його рівень, який врівноважує ринок праці. При цьому, на його думку, рівновага на ринку праці проявляється через тотожність між кількістю осіб, звільнених з роботи, і кількістю працевлаштованих осіб у межах відповідного року. Як свідчить українська статистика, нереально сподіватися на те, що в якомусь році ринок праці врівноважиться, оскільки рівновага на будь-якому ринку є не статичним, а динамічним явищем. Тому вона може проявитися лише в довгостроковому періоді як тенденція, до якої тяжіє ринок. Це означає, що для обчислення природного рівня безробіття за методом Манківа економіка теж має пройти кілька циклів, які здатні сформувати тренд економічної динаміки.

Згідно з концепцією NAIRU, авторство якої належить М. Фрідману та Е. Феллсу, природним є такий рівень безробіття, який не прискорює інфляцію. В основі цієї концепції лежить крива Філіпса, яка відображає обернений зв'язок між безробіттям та інфляцією попиту у короткостроковому періоді. Її недолік полягає в тому, що вона спирається на сукупну інфляцію, яка, окрім інфляції попиту, охоплює також інфляцію витрат. Остання має прямий зв'язок з безробіттям. Оскільки на сучасному етапі розвитку економіки інфляція витрат є суттєвим

елементом сукупної інфляції, ця обставина деформує спроможність концепції NAIRU визначати природний рівень безробіття.

На нашу думку, досконалішим методом обчислення природного рівня безробіття є структурний метод. В його основі лежить розмежування всіх безробітних на дві категорії: природно безробітні й циклічно безробітні. До першої категорії належать особи, які формують фрикційне та структурне безробіття. У стані безробіття вони можуть перебувати упродовж одного року з метою пошуку вільних робочих місць. До циклічно безробітних слід відносити осіб, які змушені бути безробітними в умовах рецесійного розриву, пов'язаного з дефіцитом сукупного попиту й робочих місць. За цих умов певна частка безробітних не може працевлаштуватися протягом відповідного року. Отже, до природно безробітних належить лише та частка безробітних, які працевлаштуються упродовж відповідного року, тобто перебувають у стані результативного пошуку роботи. Звідси природний рівень безробіття можна обчислити як відношення природно безробітних до економічно активного населення:

$$u_n = (k \cdot U^*) / L,$$

де u_n — природний рівень безробіття; k — частка у складі безробітних тих осіб, які в межах певного року перебували у стані результативного пошуку роботи; U^* — кількість безробітних, які вели пошук роботи протягом відповідного року; L — економічно активне населення (робоча сила).

Слід звернути увагу на те, що кількість безробітних, які протягом року перебували у стані результативного пошуку роботи, не обов'язково має збігатися з кількістю осіб, що працевлаштувалися упродовж цього ж року. Розрив між зазначеними величинами — це розрив між безробіттям і працевлаштуванням. Величина цього розриву залежить від середньої тривалості пошуку роботи. Чим триваліше перебування безробітних у стані пошуку роботи, тим коротша тривалість перебування цих осіб у стані працевлаштованих і тим більший розрив між безробіттям і працевлаштуванням на користь безробіття. Наприклад, 2001 року середня тривалість пошуку роботи дорівнювала десяти місяцям, а безробіття перевищувало працевлаштування на 251 тис. осіб; 2005 року середня тривалість пошуку роботи зменшилася до 7 місяців, а це перевищення скоротилося до 20 тис. осіб. Це дає підстави припустити, що при подальшому зменшенні середньої тривалості пошуку роботи співвідношення між кількістю осіб, що перебувають у стані пошуку роботи, і кількістю працевлаштованих осіб може змінюватися на користь останніх.

Українська статистика свідчить, що за останні роки частка тих осіб у складі безробітних, які протягом відповідного року перебували у стані результативного пошуку роботи, збільшується. Так, якщо 2001 року вона становила 44,6 %, то 2003-го — 50,0 %, 2005 року — 70,2 %. Використовуючи наведену інформацію, на місці було обчислено природний рівень безробіття для України на базі запропонованої формули. Згідно з розрахунками він коливається від 4,3 % у 2002 і 2003 роках до 4,8 % у 2005 році.

Природний рівень безробіття є не лише індикатором повної зайнятості, а й інструментом кількісної визначеності втрат ВВП від циклічного безробіття. Сучасна макроекономічна наука пропонує обчислювати ці втрати на базі закону А. Оукена. Згідно з цим законом втрати ВВП — це різниця між потенційним і фактичним ВВП. При цьому потенційний ВВП обчислюється за допомогою чутливості ВВП до циклічного безробіття. Методику обчислення потенційного ВВП на базі закону Оукена можна виразити такою формулою:

$$Y_p = Y \cdot 100 / [100 - \beta \cdot (u - u_n)],$$

де Y — ВВП у фактичних цінах; u , u_n — відповідно фактичний і природний рівень безробіття; β — коефіцієнт чутливості ВВП до циклічного безробіття, який показує, на скільки процентів фактичний ВВП відхиляється від потенційного, якщо фактичне безробіття перевищує природний рівень на один процентний пункт.

Ключовим елементом закону Оукена є коефіцієнт β , який обчислюється як співвідношення між тенденційними темпами зміни реального ВВП і фактично-го рівня безробіття за тривалий період. Згідно з дослідженням, яке здійснив Оукен на прикладі американської економіки, коефіцієнт β становить 2,5–3,0 %. Зрозуміло, що в Україні, як і в інших країнах, він може бути різним і з часом змінюватися. Та головне в іншому — обчислення потенційного ВВП у такий спосіб для України є неможливим, оскільки визначення тенденційних темпів зміни реального ВВП та фактичного рівня безробіття потребує дослідження їх динаміки за довготривалий період, у межах якого піднесення і падіння виробництва взаємно нейтралізуються протягом кількох економічних циклів. Як уже зазначалося, такий проміжок часу українська економіка ще не пройшла. Крім того, коефіцієнт β , обчислений за законом Оукена, є середньорічною величиною, тоді як в окремі роки досліджуваного періоду він може бути різним. Це означає, що коефіцієнт β є недостатньо точним інструментом для обчислення втрат ВВП від циклічного безробіття.

Точніше обчислення втрат ВВП від циклічного безробіття можна забезпечити на інших умовах. Для цього слід використати два показники: кількість незайнятих осіб у досліджуваному році, які належать до циклічно безробітних, і продуктивність праці з найнятих осіб у цьому ж році. Кількість циклічно безробітних осіб можна визначити за формулою:

$$U_c = (u - u_n) \cdot L,$$

де U_c — кількість циклічно безробітних; u , u_n — відповідно сукупний та природний рівень безробіття; $(u - u_n)$ — циклічний рівень безробіття; L — економічно активне населення.

Продуктивність праці з найнятих осіб обчислимо за допомогою показника виробництва фактичного ВВП у розрахунку на одну з найнутро осібу:

$$y = Y / (L - U),$$

де u — продуктивність праці зайнятих осіб; Y — ВВП у фактичних цінах; U — кількість безробітних; L — економічно активне населення; $(L - U)$ — кількість зайнятих осіб.

Звідси втрати фактичного ВВП від циклічного безробіття (ΔY) можна визначити як добуток кількості циклічно безробітних осіб та продуктивності праці зайнятих осіб:

$$\Delta Y = (u - u_n) \cdot L \cdot Y / (L - U).$$

Обчислимо втрати номінального ВВП від циклічного безробіття в Україні за цією формулою на базі 2005 року. В цьому році $u = 7,2\%$, $u_n = 4,8\%$, $Y = 424741$ млн грн, $L = 22280,8$ тис. осіб, $U = 1600,8$ тис. осіб. Звідси випливає величина втрат фактичного ВВП від циклічного безробіття в Україні 2005 року:

$$\Delta Y = (7,2 - 4,8) \cdot 22280,8 \cdot 424741 / (20680,0 - 1600,8) = 11924 \text{ млн грн.}$$

Використовуючи інформацію про втрати ВВП від циклічного безробіття, обчислимо потенційний ВВП та структурний дефіцит. Потенційний ВВП у фактичних цінах визначається так:

$$Y_p = Y + \Delta Y = 424741 + 11924 = 436665 \text{ млн грн.}$$

Структурний дефіцит державного бюджету, обчисленний на базі нашої формулі, дорівнює:

$$BD_s = 11924 \cdot 0,37 + (105330 - 113276) = -3534 \text{ млн грн} = 0,8\% \text{ до ВВП.}$$

Отже, 2005 року структурний дефіцит, тобто дефіцит бюджету повної зайнятості, становив 0,8 % до ВВП ($3534 \cdot 100 / 424741$). Аналогічним методом було обчислено структурний дефіцит державного бюджету в інші роки. Результати цих обчислень представлено в таблиці.

Таблиця . Бюджетні дефіцити України за 2001—2005 роки

	2001	2002	2003	2004	2005
Фактичний дефіцит:					
млн грн	-681	+1119	-1043	-10217	-7946
у % до ВВП	-0,3	+0,5	-0,4	-3,0	-1,9
Структурний дефіцит:					
млн грн	+328	+5341	+1221	-8449	-3534
у % до ВВП	+0,2	+2,4	+0,5	-2,4	-0,8
Циклічний дефіцит:					
млн грн	-1009	-4222	-3115	-1768	-4412
у % до ВВП	-0,5	-1,9	-0,9	-0,6	-1,1

Як свідчить таблиця, упродовж дослідженого періоду (2001—2005 роки) фактичний і структурний дефіцити істотно коливалися за роками. Так, фактичний дефіцит 2004 року дорівнював 3 %, а структурний — 2,4 % до ВВП. 2002 року фактичний бюджет і бюджет повної зайнятості були профіцитними. Профіцит першого бюджету становив 0,5 % до ВВП, профіцит другого — 2,4 % до ВВП.

Виникає запитання: як оцінювати таку фіscalьну політику? Відповідаючи на це, слід враховувати, що фактичний дефіцит охоплює і структурний, і циклічний дефіцити, тоді як індикатором фіiscalьної політики є лише структурний дефіцит. Його динаміка має відповідати стабілізаційній функції фіiscalьної політики і тому залежати від того стану, в якому перебуває економіка. Це означає, що в умовах неповної зайнятості фіiscalьна політика має бути стимулювальною і спрямовувати структурний дефіцит до зростання. В умовах інфляційного зростання економіки фіiscalьна політика має бути стримувальною і спрямовувати структурний дефіцит до зменшення.

Упродовж 2001—2005 років економіка України перебувала у стані неповної зайнятості. Тому фіiscalьна політика мала бути активною і стимулювати економіку до зростання ціною зростання структурного дефіциту. Та аналіз свідчить, що ця вимога витримувалася не завжди. Показовим є 2002 рік, у межах якого структурний дефіцит був з профіцитом на рівні 2,4 % до ВВП, що є індикатором стримувальної фіiscalьної політики. Цей рік не був винятком. Профіцит бюджету повної зайнятості спостерігався протягом трьох років поспіль — 2001, 2002, 2003-го. Вмотивованих підстав для застосування стримувальної фіiscalьної політики у ці роки не було. Економіка України упродовж зазначеного періоду була далека від стану повної зайнятості, а інфляція перебувала у помірних за вітчизняними мірками межах. Так, 2002 року індекс споживчих цін та індекс-дефлятор ВВП дорівнювали відповідно 105,1 % і 100,8 %; 2003 року — 108,0 % і 105,2 %. Крім того, фактичний дефіцит державного бюджету України становив 2001 року 0,3 %, 2005-го — 0,4 % до ВВП, тобто був набагато нижчий від маастрихтських критеріїв (3 % до ВВП), а 2002 року спостерігався навіть його профіцит на рівні 0,5 %.

Наведені факти свідчать про те, що фіiscalьна політика України протягом 2001—2005 років була непослідовною, оскільки рівень структурного дефіциту не завжди відповідав умовам неповної зайнятості, в яких перебувала національна економіка. Можна припустити, що неадекватні коливання рівня структурного дефіциту за цей період визначалися не стабілізацією функцією фіiscalьної політики, а переважно величиною можливих джерел дефіцитного фінансування.

Переорієнтація фіiscalьної політики на виконання стабілізаційної функції і забезпечення в економіці повної зайнятості має передбачати зростання структурного дефіциту на умовах, якщо фактичний дефіцит не перевищує 3 % до ВВП. Для досягнення цього необхідно спиратися на відповідні мультиплікатори. У вітчизняній економічній літературі пропонується два методи обчислення мультиплікатора державних видатків.

Перший метод спирається на регресійний аналіз залежності ВВП від державних видатків. За його допомогою обчислюється коефіцієнт регресії при державних видатах, який приймається за мультиплікатор цих видатків. На нашу думку, недосконалість цього методу полягає в тому, що коефіцієнт регресії показує середнє значення залежності ВВП від державних видатків за певну кількість років досліджуваного періоду, як правило, не менше п'яти років. Насправді ця за-

лежність може суттєво змінюватися за окремими роками. Про це свідчать великі коливання граничної схильності до споживання та інших чинників, від яких залежить мультиплікатор державних видатків. Тому такий “середньорічний” мультиплікатор неможливо використовувати для аналізу фіскальної політики в окремі роки.

Крім того, слід враховувати, що бюджетні видатки охоплюють видатки у формі державних закупівель і трансфертних платежів, які мають різні мультиплікатори. Оскільки структура бюджетних видатків за роками, які охоплені регресійним аналізом, може змінюватися, це теж знецінює можливість використання усередненого мультиплікатора. Тому доцільно розрізняти мультиплікатор державних закупівель і мультиплікатор трансфертних платежів.

В основі іншого методу лежить мультиплікатор Кейнса. Згідно з розрахунками, які здійснив О. Бадрак на базі цього методу, мультиплікатор державних витрат (в його термінології) становив в Україні за 2002 рік 0,79¹. Зрозуміло, що обґрунтованість мультиплікатора, який менше за одиницю, викликає великі сумніви, оскільки з нього напрошуються висновок про недоцільність і навіть шкідливість для економіки збільшення державного бюджету. На нашу думку, недосконалість такого розрахунку зумовлена двома обставинами. По-перше, при обчисленні граничної схильності до споживання та імпорту використовується весь дохід у формі ВВП, тоді як потрібно враховувати наявний дохід; по-друге, застосовується гранична податкова ставка на рівні 0,95, що в кілька разів перевищує її реальну величину, яка у 2002 році, за нашими розрахунками, дорівнювала 0,32.

Сукупний дохід у формі ВВП використовується для обчислення граничних схильностей до споживання та імпорту лише на певному етапі макроекономічного аналізу, коли приймається припущення, що економіка є приватною, в якій відсутні держава і податки. Та реальна економіка є змішаною. У такій економіці джерелом витрат на приватне споживання та імпорт є наявний дохід, що становить ту частину сукупного доходу, яка залишається у розпорядженні суб'єктів приватної економіки після сплати податків. Такий дохід дорівнює ($Y - T$). Оскільки $T = t \cdot Y$, то в макроекономічних рівняннях для зручності наявний дохід записується інакше: $Y \cdot (1 - t)$.

Спираючись на визначення граничних схильностей до споживання та імпорту на базі наявного доходу, запишемо систему рівнянь, які описують рівноважний ВВП у відкритій економіці:

$$Y = C + I + G + NX,$$

$$C = \bar{C} + c \cdot (1 - t) \cdot Y, \quad I = \bar{I} - b \cdot r, \quad G = \bar{G}, \quad NX = \bar{NX} - im \cdot (1 - t) \cdot Y - z \cdot \varepsilon,$$

де C — приватне споживання, I — приватні інвестиції, G — державні закупівлі,

¹ Бадрак О. Поліпшення конкурентної позиції України засобами фіскальної політики // Економіка України. — 2006. — № 2. — С. 13—19.

NX — чистий експорт, c — гранична схильність до споживання $[\Delta C / \Delta Y \cdot (1 - t)]$, im — гранична схильність до імпорту $[\Delta IM / \Delta Y \cdot (1 - t)]$, b — чутливість інвестицій до зміни рівня реальної процентної ставки ($\Delta I / \Delta r$), z — еластичність чистого експорту до зміни рівня реального валютного курсу ($\Delta NX / \Delta \varepsilon$), \bar{C} , \bar{I} , \bar{G} , \bar{NX} — автономні витрати, тобто які не залежать від екзогенних змінних.

Зведемо всю систему рівнянь у одне розгорнуте рівняння рівноважного ВВП:

$$Y = \bar{C} + c \cdot (1 - t) \cdot Y + \bar{I} - b \cdot r + \bar{G} + \bar{NX} - im \cdot (1 - t) \cdot Y - z \cdot \varepsilon.$$

Усі автономні витрати виразимо через \bar{E} . Тоді, розв'язавши рівняння відносно Y , отримаємо:

$$Y = (\bar{E} - b \cdot r - z \cdot \varepsilon) / [1 - (c - im) \cdot (1 - t)].$$

У наведений формулі коефіцієнт $1/[1 - (c - im) \cdot (1 - t)]$ є мультиплікаторм державних закупівель у відкритій економіці. Analogічної думки щодо моделі цього мультиплікатора у відкритій економіці дотримуються й інші економісти².

Використовуючи наведену модель, нами було розраховано мультиплікатор державних закупівель за 2002 рік. Результати цих розрахунків виглядають так:

$$m_g = 1/[1 - (c - im) \cdot (1 - t)] = 1/[1 - (0,93 - 0,31) \cdot (1 - 0,32)] = 1,7.$$

На базі мультиплікатора державних закупівель обчислюється мультиплікатор трансфертних платежів, який менше мультиплікатора державних закупівель пропорційно граничній схильності до споживання: $m_{TR} = m_g \cdot c = 1,7 \cdot 0,93 = 1,6$. Отже, в нашому варіанті, на відміну від розрахунків О. Бадрака, мультиплікатор державних закупівель набагато вищий за одиницю. Це дає нам підстави припустити, що збільшення державних закупівель України 2002 року на 2243 млн грн порівняно з 2001 роком викликало приріст фактичного ВВП на 3813 млн грн ($2243 \cdot 1,7$), а збільшення трансфертних платежів на 698 млн грн забезпечило зростання фактичного ВВП на 1117 млн грн ($698 \cdot 1,6$). Та головна особливість 2002 року, як уже підкреслювалося, полягає в тому, що в цьому році була необґрунтовано застосована стримувальна фіscalна політика. Тому державний бюджет мав структурний профіцит на рівні 2,4 %, а циклічний дефіцит становив 1,9 % до ВВП.

Щоб дати оцінку такій фіiscalній політиці, доцільно припустити альтернативний варіант державного бюджету України на 2002 рік, надавши цій політиці стимулювальну спрямованість. Для реалізації цього варіанта уряд повинен був збільшити бюджетні видатки на величину, яка необхідна для мультиплікативного зростання фактичного ВВП до потенційного рівня. Якщо враховувати структуру бюджетних закупівель за 2002 рік, то реалістично припустити, що за рахунок державних видатків уряд забезпечить 80 % приросту ВВП, а за рахунок трансфертних платежів — 20 %. За таких умов необхідне збільшення бюджетних видатків можна обчислити на базі таких рівнянь:

$$Y_p = Y + (u - u_n) \cdot L \cdot Y / (L - U),$$

² Долан Е. Макроекономіка. — СПб.: Экон. шк., 1994, с. 136; Панчшин С. Макроекономіка. — К.: Либідь, 2001. — С. 240.

$$\Delta BE = (Y_p - Y) \cdot 0,8/m_G + (Y_p - Y) \cdot 0,2/(m_G \cdot c).$$

Після інформаційного наповнення наведених рівнянь та відповідних розрахунків отримаємо такі результати: $Y_p = 225810 + (9,6 - 4,3) \cdot 22232 \cdot 225810 / (22232 - 2141) = 239004$ млн грн; $\Delta BE = (239004 - 225810) \cdot 0,8/1,7 + (239004 - 225810) \cdot 0,2/1,6 = 7858$ млн грн. Це означає, що в нашому альтернативному державному бюджеті на 2002 рік видатки зросли на 7858 млн грн, а доходи у формі податкових надходжень збільшилися на 4222 млн грн.: $[(Y_p - Y) \cdot t = (239004 - 225810) \cdot 0,32]$.

Врахуємо, що 2002 року доходи фактичного державного бюджету України дорівнювали 45468 млн грн, а видатки — 44348 млн грн. В альтернативному бюджеті доходи зростають до 49690 млн грн ($45468 + 4222$), а видатки — до 52206 млн грн ($44348 + 7858$). Звідси фактичний і структурний дефіцити державного бюджету дорівнюють 2516 млн грн ($49690 - 52206$), або 0,1 % до ВВП ($2516/239004$).

Отже, на відміну від профіцитів державного бюджету (фактичного й структурного), які мали місце в Україні 2002 року, уряд мав можливість забезпечити в економіці повну зайнятість ціною досить символічного фактичного дефіциту. Зрозуміло, що збільшення урядового попиту на 7858 млн грн дещо прискорило б інфляцію. Та цього можна було б уникнути за рахунок застосування жорсткішої монетарної політики. Поєднання м'якої фіscalальної політики із жорсткою монетарною політикою є звичайною практикою для розвинених країн в умовах неповної зайнятості. Резерви для застосування жорсткішої монетарної політики в Україні 2002 року були. Достатньо навести такі факти: приріст грошової маси ($M3$) становив 42 %, швидкість обертання грошей зменшилася на 22 %, а темпи приросту реального ВВП дорівнювали лише 5,2 %.

Структурний дефіцит державного бюджету є аналітичним інструментом оцінки ефективності фіiscalальної політики. Вона може вважатися ефективною, тобто виконувати стабілізаційну функцію, якщо в умовах неповної зайнятості стимулює економіку ціною тимчасового збільшення структурного дефіциту. Якщо в умовах неповної зайнятості уряд не вдається до стимулювальних бюджетних заходів і не збільшує структурний дефіцит, така фіiscalальна політика є не-ефективною, тобто не виконує стабілізаційної функції.